

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЦІЖМА ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК [331.5:314.116](477.86)(043.3)

**УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В
УМОВАХ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ
(НА ПРИКЛАДІ ІВАНО–ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Романюк Михайло Дмитрович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри менеджменту і маркетингу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Брич Василь Ярославович,
Тернопільський національний економічний
університет, проректор з науково-педагогічної
роботи, завідувач кафедри менеджменту;

кандидат економічних наук, доцент
Юрчик Галина Миколаївна,
Національний університет водного господарства і
природокористування,
доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва.

Захист відбудеться 27 лютого 2014 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр К 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «19» січня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Незалежно від моделі економічної системи проблеми використання праці займають провідне місце в політиці держави, оскільки вони нерозривно пов'язані з соціально-економічними процесами, що відбуваються в країні. З іншого боку, зайнятість населення сама обумовлює соціально-економічний розвиток, при цьому одним з найважливіших його факторів є збалансована структура зайнятості. Зміни в структурі зайнятості, які характеризуються значним дисбалансом між демографічною ситуацією і реальними потребами ринку, негативно позначаються на стані вітчизняної економіки. Демографічна криза має різкі негативні прояви – за вісім місяців 2013 року чисельність населення в Україні скоротилась на 91,4 тис. осіб (3 особи на 1000). Міграційний приріст за цей період становив 18471 осіб (на 7714 осіб менше, ніж за аналогічний період 2012 р.), покривши 16,8% природного скорочення у 109891 осіб. Скорочення чисельності працюючих спостерігалось в усіх регіонах України. Рівень зайнятості населення за 1 півріччя 2013 року склав 59-60%.

У перехідний період вирішення багатьох проблем зайнятості зводилося до боротьби з безробіттям; і у науковій літературі, і в державній політиці не розмежовувалися політика зайнятості й політика на ринку праці. У той же час загальнотеоретичним питанням зайнятості та заходам щодо удосконалення її структури на державному та регіональному рівнях не приділялося належної уваги. Проблема удосконалення структури зайнятості в умовах зростання демографічних диспропорцій є вельми актуальною, особливо в сучасних умовах, які характеризуються прекарізацією, дерегулюванням та нестабільністю трудових відносин. Тому на сьогодні існує нагальна потреба в структурній перебудові у сфері зайнятості населення.

Теоретичним підґрунтям розвитку теорії зайнятості населення стали праці вчених-класиків: А. Смита, К. Маркса, А. Маршалла, М. Туган-Барановського, Дж. Кейнса та інших. Специфіка еволюції зайнятості висвітлена у працях Д. Джой-Метт'юза, Д. Меггісона, М. Сюрте, Х. Линдєрта, Й. Шумпетера.

Слід зауважити, що проблеми зайнятості населення, її структури, яка формується у складній демографічній ситуації, завжди були в центрі уваги сучасних українських вчених-економістів С. Бандура, Л. Безтелесної, Д. Богині, І. Бондар, В. Брича, О. Гладуна, О. Грішньої, М. Долішнього, Є. Качана, А. Колота, І. Курило, Е. Лібанової, Л. Лісогор, О. Макарової, Ю. Маршавіна, В. Онікієнко, В. Саріогло, Г. Юрчик та ін. Новітнім підходом до вирішення проблем зайнятості є концепція флексік'юриті або гнучкої зайнятості, розроблена у середині 90-х років ХХ сторіччя Т. Вілхагеном і Ф. Тросом.

Окремі питання управління процесами зайнятості були розглянуті в роботах російських вчених: Т. Бродської, Ф. Бурджалової, Р. Колосової, О. Рофе, Л. Сбитової.

Проблематику нестандартної зайнятості досліджували чимало вчених. У своїх працях вони зверталися як до загальних питань зайнятості (А. Колот, І. Новак, О. Моцна), так і окремих її видів, як-от: запозиченої праці, гнучкої та дистанційної зайнятості праці на умовах строкових трудових договорів (О. Варшавська, Н. Лук'янченко, В. Петюх) тощо.

Опрацювання вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить, що не дивлячись на значну кількість наукових праць, які стосуються проблем функціонування ринку праці, зайнятості та безробіття в умовах демографічної кризи, регіональні аспекти удосконалення структури зайнятості під навантаженням демографічної кризи мають значний простір для подальшого глибокого дослідження. Існує необхідність подальшого опрацювання характеристик та особливостей демографічної кризи; поглиблення напрямів державної регіональної політики зайнятості, визначення впливу економічних факторів на структуру зайнятості; формування стратегії удосконалення структури зайнятості населення.

Таким чином, актуальність проблеми, її недостатнє вирішення в контексті формування сучасної структури зайнятості населення та демографічних кризових умов визначили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри теоретичної і прикладної економіки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за темами: «Демографічний та соціальний розвиток Прикарпаття: розробка стратегії, регіональні аспекти реалізації» (номер державної реєстрації № 0106U003089), за якою безпосередньо автором розроблено підходи щодо формування стратегії зайнятості населення регіону в умовах демографічної кризи, прогнозування основних тенденцій зрушень у структурі зайнятості населення; «Розробка теоретичних і прикладних аспектів управління соціально-економічним розвитком регіону» (номер державної реєстрації № 0111U007667), в межах якої здобувачем узагальнено та конкретизовано особливості визначення та сучасні підходи до формування структури зайнятості населення регіону.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення та подальший розвиток теоретичних положень і методичних підходів, розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи.

Для досягнення поставленої мети в роботі було вирішено такі задачі:

узагальнити теоретичні положення щодо поняття зайнятості населення та її місця у системі соціально-трудова відносин;

уточнити визначення поняття структури зайнятості населення та удосконалити класифікацію її форм;

визначити характеристики та особливості демографічної кризи;

оцінити деструктивний вплив демографічної кризи на чисельність і структуру зайнятості населення в Україні та Івано-Франківській області;

виявити сучасні тенденції зміни структури зайнятості населення в Україні та Івано-Франківській області;

розробити й обґрунтувати методичні підходи до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості населення та оцінювання гнучкості зайнятості;

запропонувати науково-теоретичний підхід щодо використання нестандартної зайнятості в умовах демографічної кризи;

розробити методичний підхід до визначення впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення.

Об'єктом дослідження є структура зайнятості населення як складне економічне та соціально-демографічне явище.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи щодо удосконалення структури зайнятості населення на макро- та мезоекономічних рівнях (на прикладі Івано-Франківської області) в умовах демографічної кризи.

В процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *монографічний* (для узагальнення теоретико-методичних засад формування структури зайнятості населення), *аналізу і синтезу, індукції та дедукції* (для постановки проблеми дослідження, деталізації та уточнення його предмету), *системний аналіз* (для уточнення поняття «структура зайнятості населення», дослідження системи формування та оцінки структури зайнятості), *класифікаційно-аналітичний метод* (для уточнення форм структури зайнятості населення, характеристик демографічної кризи та видів нестандартної зайнятості), *методи порівняльного аналізу, фінансово-економічного та статистичного аналізу* (для оцінки структури зайнятості населення та виявлення її регіональних особливостей); *моделювання на основі дистрибутивно-лагових моделей з визначеною довжиною лагу* (для визначення впливу економічних факторів на зайнятість населення); *прогнозування з використанням трендових моделей* (для побудови прогнозу структури зайнятості населення за допомогою трендів); *графічний* (для наочного та схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, матеріали періодичних видань, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міжнародної організації праці, інших міжнародних організацій та установ, довідково-інформаційні видання, результати власних соціально-економічних досліджень здобувача. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали наукові праці провідних сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем ринку праці, зайнятості, демографії, соціально-трудова відносин.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні теоретичного й розробленні методичного забезпечення структури зайнятості населення з урахуванням негативних демографічних процесів, що уможлиблює здійснення прогресивних трансформацій в галузі демографії, економіки праці, соціальної економіки і політики, а саме:

вперше:

запропоновано методичний підхід до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості в умовах демографічної кризи, заснований на поєднанні положень традиційної концепції зайнятості та концепції флексік'юриті (flexicurity), яка уможлиблює знаходження рівноваги між забезпеченням гнучкості ринку праці (flexibility) та соціальним захистом працівників (security), взаємодоповнюючи та взаємопосилуючи їх. Особливістю даного підходу є розроблення та апробація стратегічної матриці «гнучкість – захищеність» для позиціонування ринку праці та визначення сценаріїв розвитку подій у сфері зайнятості, що дозволило обґрунтувати напрями політики зайнятості на державному та регіональному рівнях з використанням дистрибутивно-лагових моделей;

удосконалено:

визначення поняття структури зайнятості населення як форми розподілу зайнятих у вигляді пропорційної сукупності, яка змінюється під впливом певних

соціально-економічних умов та соціально-економічних цілей суспільства. Особливість запропонованого визначення полягає у виділенні властивості гнучкості структури зайнятості у відповідь на зовнішні впливи, що відповідає концепції флексік'юриті, принципи якої є підґрунтям для удосконалення структури зайнятості населення;

сутнісне наповнення характеристик демографічної кризи у контексті впливу на структуру зайнятості населення, відмінність яких полягає в урахуванні масштабності (глобальна або локальна), тривалості (короткочасна або довготривала), глибини (поверхнева або глибока) та прояву (явна, латентна), що дозволяє узагальнити її демо-економічні наслідки (депопуляція населення, старіння нації, зменшення кількості осіб працездатного віку, диспропорції у віковій структурі населення, дисбаланс у структурі зайнятості, зростання навантаження на працююче населення) та враховувати їх при розробленні стратегії удосконалення структури зайнятості населення;

методичний підхід до оцінювання гнучкості зайнятості, що характеризує її структуру, особливість якого полягає у використанні поряд з традиційними показниками додатково запропонованих коефіцієнтів: еластичності зайнятості за валовим внутрішнім продуктом (ВВП); заробітною платою; перехресної еластичності за трудовою міграцією, що дозволило зробити висновки про слабку чутливість зайнятості до змін ВВП (що пояснюється розповсюдженням нестандартної зайнятості, а саме гнучких режимів робочого часу) та низку чутливість до змін заробітної плати (що пов'язане з існуванням певного часового лагу та недостатнім її зростанням) та більш високу чутливість до міграційних потоків (що є наслідком підвищення конкуренції на ринку праці);

дістали подальшого розвитку:

класифікація форм структури зайнятості, відмінністю якої є їх узагальнення та додаткове введення (у відповідь на практичні потреби обліку зайнятого населення на державному та регіональному рівнях) таких ознак як територіально-міграційна приналежність (зайняті на території постійного мешкання; трудові мігранти) та рівень диференціації доходів зайнятих (зайняті з низьким, середнім та високим рівнем доходів), що дозволить отримати уніфіковані дані про міграційний рух та структуру доходів, сприятиме обґрунтованому вибору методів регулювання зайнятості та розмежуванню функцій і сфер діяльності державних та недержавних органів різних рівнів з працевлаштування населення;

науково-теоретичний підхід щодо використання нестандартної зайнятості в умовах демографічної кризи та прекарізації трудових відносин, відмінністю якого є розширення уявлення про нестандартну зайнятість як гнучку форму використання найманої праці з нетиповими організаційними умовами, робочими місцями, робочим часом, корегування її сприйняття як форми зайнятості для низькокваліфікованої праці; уточнено роль та види нестандартної зайнятості, організаційно-правові умови використання, що уможливило її застосування в межах концепції флексік'юриті для зниження соціальної напруги та удосконалення структури занятості населення.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення і рекомендації дисертації можуть бути використані при опрацюванні державної

стратегії зайнятості, розробленні регіональних програм підтримки зайнятості населення, формуванні організаційно-економічних механізмів використання нестандартної зайнятості.

Теоретичний підхід щодо використання нестандартної зайнятості в умовах кризи використовується Департаментом соціальної політики Івано-Франківської ОДА (довідка № 132/04.01-14/09 від 15.03.2013 р.) для зниження соціальної напруги та удосконалення структури зайнятості населення відповідно до пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей економіки. Методичний підхід до оцінювання гнучкості зайнятості використовується рекрутинговим агентством «ELITE PERSONNEL» (довідка № 02-12/12 від 28.12.2012 р.) при дослідженні динаміки ринку праці, тенденцій його розвитку, при організації і проведенні семінарів і тренінгів, що дає можливість мобільно реагувати на сучасні реалії в сфері зайнятості. Методичний підхід до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості в умовах демографічної кризи використовується Івано-Франківською ОДА (довідка № 1156/0/2-13/01-041 від 15.01.2013 р.) при опрацюванні програм зайнятості населення та при формуванні стратегії економічного та соціального розвитку Івано-Франківської області до 2015 року з урахуванням сучасних тенденцій структури зайнятості населення регіону.

Теоретичні та практичні положення дисертації застосовуються при викладанні дисциплін «Економіка праці та соціально-трудова відносина», «Національна економіка», «Політекономія», «Макроекономіка» в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка №01-08/03/230 від 18.02.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. З наукових праць, які опубліковані у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які належать авторові, що наведено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідалися на науково-практичних і науково-методичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Регіональні аспекти організації та управління фінансовими ресурсами» (м. Івано-Франківськ, 10-12 листопада 2005 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальні пріоритети економічного розвитку регіону: проблеми та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 19-20 жовтня 2006 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Людський розвиток в Україні: регіональні аспекти, сучасні проблеми, пріоритетні напрями» (м. Івано-Франківськ, 29-30 травня 2008 р.), V міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні досягнення науки – 2010» (м. Прага, 27 лютого – 5 березня 2010 р.), VII міжнародній науково-практичній конференції «Досягнення вищої школи – 2011» (м. Софія, 17-25 листопада 2011 р.), VII міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу» (м. Львів, 10-11 лютого 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки: проблеми, гіпотези, дослідження» (м. Сімферополь, 5-6 жовтня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетність соціального розвитку економіки регіону» (м. Івано-Франківськ, 27-28 вересня 2012 р.), Всеукраїнській науково-

практичній інтернет-конференції «Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону» (м. Івано-Франківськ, 16-17 травня 2013 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження опубліковані в 19 наукових працях загальним обсягом – 7,73 ум.-друк. арк., з яких дисертанту належить 6,58 ум.-друк. арк., серед них 1 розділ у монографії, 12 статей у наукових фахових виданнях, з них 3 статті у виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 6 матеріалів конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 269 сторінок, що включає 24 рисунки, з яких 8 займають 7 повних сторінок, 48 таблиць, з яких 9 займають 13 повних сторінок, 6 додатків – на 24 сторінках. Список використаних джерел налічує 249 найменувань – на 23 сторінках. Основний текст дисертації викладено на 202 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи, проаналізовано ступінь опрацювання питань удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи у науковій літературі, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади структури зайнятості населення» – узагальнено теоретичні положення щодо поняття зайнятості населення та її місця у системі соціально-трудових відносин; уточнено визначення поняття структури зайнятості населення та удосконалено класифікацію її форм; визначено характеристики та особливості демографічної кризи.

Проведені узагальнення точок зору науковців дозволили дійти висновку, що зайнятість являє собою складну економічну й соціально-демографічну категорію. Як економічна категорія зайнятість реалізується через сукупність економічних відносин у господарській діяльності та передбачає отримання доходу. З точки зору соціальних пріоритетів зайнятість трактується як ступінь задоволення потреби населення у праці, як спосіб формування та розвитку професійних здібностей окремої людини. Доведено, що зайнятість має демографічний зміст, врахування якого є вельми актуальним при розробленні програм зайнятості населення в умовах демографічної кризи. Таке трактування сутності зайнятості населення дає підстави стверджувати, що вона є найважливішим елементом соціально-економічної та демографічної політики держави.

Розвиваючи та поглиблюючи існуючі наукові підходи, в дисертації під структурою зайнятості пропонується розуміти форму розподілу зайнятих у вигляді пропорційної сукупності, яка змінюється під впливом соціально-економічних умов, що склалися на даний момент часу, та соціально-економічних цілей суспільства. Дане визначення підкреслює мінливість, багаторівневість її складових та здатність гнучко пристосовуватися до зовнішніх умов функціонування.

Дослідження існуючих у науковій літературі підходів до ознак структури зайнятості, що розрізняються за своїм характером, масштабністю, глибиною й ступенем впливу на попит та пропозицію робочої сили довели їх актуальність. Але

практичні потреби обліку населення викликають необхідність додаткового виділення двох ознак класифікації форм структури зайнятості – за територіально-міграційною приналежністю та рівнем диференціації доходів. Виділення першої ознаки за «територіально-міграційною приналежністю» а саме: зайняті на території постійного мешкання, трудові мігранти (зовнішні, внутрішні; легальні, нелегальні; тимчасові, постійні тощо) пов'язана з необхідністю статистичного обліку саме міграційних процесів. Для отримання повної інформації про територіальні переміщення населення та формування довідкових картотек його міграційного обліку доцільним є введення запропонованої ознаки, яка дозволить більш докладно визначити причини й наслідки трудової міграції та їх вплив на структуру зайнятості. Другою ознакою структури зайнятості населення, яку також пропонується ввести, є «рівень диференціації доходів» з виділенням зайнятих з низьким, середній та високим рівнем доходів. Матеріали державної статистики не є уніфікованими з точки зору диференціації та поляризації доходів саме зайнятого населення, особливо на фоні розповсюдження феномену бідності серед працюючого населення. Тому використання запропонованої ознаки буде корисним як для державної статистичної бази, так і для розроблення напрямів удосконалення структури зайнятості.

Узагальнення підходів до формування та оцінки структури зайнятості дозволило уточнити структурно-логічні взаємозв'язки, що представлено на рис. 1.

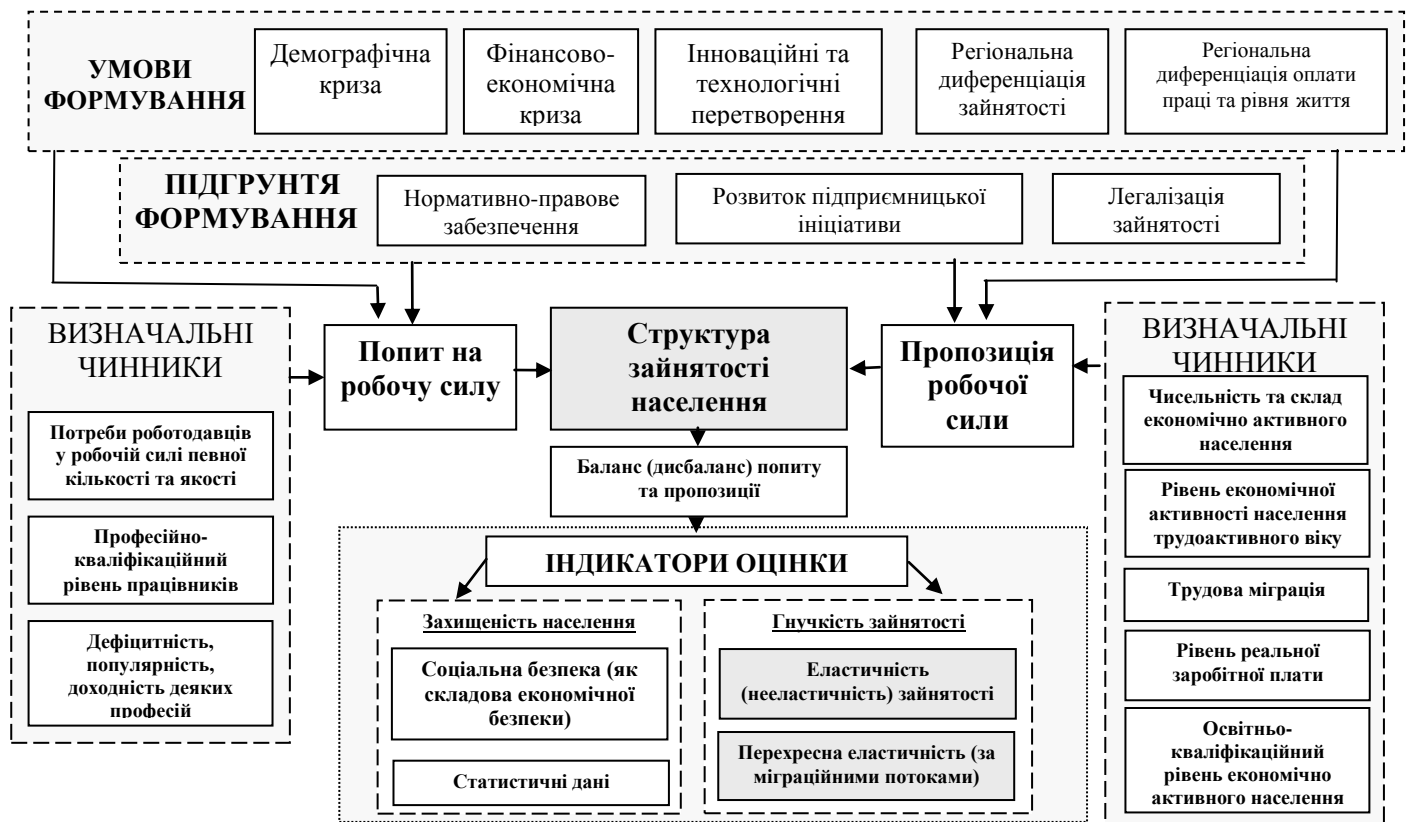

Рис. 1. Структурно-логічні взаємозв'язки в процесі формування та оцінки структури зайнятості населення

У дисертації докладно опрацьовано підґрунтя та умови формування структури зайнятості населення, упорядковано визначальні чинники попиту та пропозиції робочої

сили, конкретизовано індикатори її оцінки. Оцінку структури зайнятості населення запропоновано проводити за як традиційними показниками, так і за показниками гнучкості та захищеності зайнятості.

Погоджуючись з думкою більшості науковців, під демографічною кризою у роботі розуміється сукупність соціально-демографічних проблем сучасності, що стосуються інтересів всього населення. Демографічна криза в Україні має свої особливості, серед яких: суттєве скорочення чисельності населення, низька тривалості життя, падіння народжуваності, від'ємне сальдо міграції тощо. У роботі проведене сутнісне наповнення характеристик та особливостей демографічної кризи, яке полягає в обґрунтуванні факторів впливу (соціально-економічних, демо-економічних, медико-екологічних, культурно-етичних), узагальненні та систематизації її причин (низька народжуваність, висока смертність, коротка тривалість життя, міграційні процеси) і наслідків (депопуляція населення, старіння нації, зменшення кількості осіб працездатного віку, диспропорції у віковій структурі населення, дисбаланс у структурі зайнятості, зростання навантаження на працююче населення тощо). Доведено, що причини демографічної кризи є здебільшого внутрішніми, суб'єктивними та закономірними, характер – глобальним, довготривалим, явним, глибоким, наслідки – частіше незворотними та довгостроковими, кількісними та якісними.

У другому розділі – «Сучасні тенденції зміни структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи» – оцінено деструктивний вплив демографічної кризи на чисельність і структуру зайнятості населення в Україні та Івано-Франківській області; виявлено сучасні тенденції зміни структури зайнятості населення в Україні та Івано-Франківській області.

Сучасна демографічна ситуація в Україні кваліфікується фахівцями як гостра демографічна криза. Така оцінка базується на результатах аналізу статистичних показників. Погіршуються майже всі демографічні індикатори, зокрема характеристики природного руху населення. У 2012 році щорічне природне скорочення населення в Україні становило 142 тис. осіб. За останні 7 років чисельність населення зменшилася на 1,16 млн. осіб, що пов'язано з міграцією, низькою народжуваністю, підвищеною смертністю й збільшенням захворюваності населення. Масштаби депопуляції протягом останніх років спостерігаються у більшості областей. Коефіцієнт народжуваності в Україні (1,46) є одним з найнижчих в світі. У 2012 році фіксувалося 11 народжень і 14,5 смертей на 1000 осіб. Найбільший рівень депопуляції характерний для східних областей України.

У дисертації виявлено, що демографічна ситуація в Івано-Франківській області має свої особливості. Звертає увагу сповільнення темпів скорочення загальної чисельності населення. За даними січня-травня 2013 року по Івано-Франківській області коефіцієнт природного скорочення склав $-1,5$ на 1000 осіб. Негативна динаміка чисельності населення зберігається і зараз, проте її темпи є набагато меншими, ніж у попередні роки (табл. 1). У дисертації зроблено висновок про те, що Івано-Франківська область загалом відзначається відносно задовільною (щодо України) демографічною ситуацією. Але позитивна тенденція динамічного зростання рівня народжуваності на ринку праці зможе сформуватися не раніше ніж за 15 років. Крім того, за цей період у післяпрацездатний вік вступить значна частка працюючих, що негативно відзначиться на структурі зайнятості.

Зведені демографічні показники по Україні та Івано-Франківській області

Показник	Івано-Франківська область	Україна
Чисельність населення, тис. осіб (2012 р.)	1381	45593
Приріст (скорочення) населення, тис. осіб:		
1995-2000 рр.	-36,7	-2298,6
2000-2005 рр.	-36,5	-2149,0
2005-2010 рр.	-12,9	-1317,9
2010-2011 рр.	-0,9	-184,4
2011-2012 рр.	0,1	-112,8
Народжуваність, ‰ (2012 р.)	12,4	11,4
Смертність, ‰ (2012 р.)	12,2	14,5
Природний приріст, ‰ (2012 р.)	+0,2	-3,1
Смертність дітей до 1 року, ‰ (2012 р.)	6,5	8,5
Міграція, осіб (2012 р.):		
у межах України:		
число прибулих	534	649865
число вибулих	534	649865
приріст	0	0
зовнішня міграція:		
число прибулих	463	76361
число вибулих	274	14517
приріст	189	61844
Показники демографічного навантаження, осіб (2012 р.):		
загальне демографічне навантаження	439	421
навантаження особами у віці 0-14 років	240	204
навантаження особами у віці 65 років і старше	199	217
Коефіцієнт шлюбності, ‰ (2012 р.)	7,8	7,6
Коефіцієнт розлучуваності, ‰ (2012 р.)	1,4	0,9
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років (2012 р.)	71,7	71,02

Результати дослідження підтверджують наявність в Україні демографічної кризи й звуження демографічної бази для відтворення людських ресурсів, що являє реальну загрозу національній економіці. Демографічна ситуація, що склалася в Україні та в Івано-Франківській області здійснює деструктивний вплив на статевовікову, професійно-кваліфікаційну, галузеву, територіальну, міграційну структуру зайнятості населення.

У дисертації встановлені структурні зрушення зайнятості населення, які виявляються у формі зміни положення елементів, часток, пропорцій, кількісних характеристик. Так, за територіальною структурою найбільша частка зайнятих в Україні у 2012 р. спостерігалася в Донецькій (9,8%), Дніпропетровській (7,5%), Харківській (6,3%) областях, а також в м. Києві (6,8%). В Івано-Франківській області цей показник складає лише 2,6%, що зумовлено її аграрною спрямованістю, тому закономірною є найбільша питома вага зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві і мисливстві – близько 34%. За даними 2012 р. в Україні спостерігається зменшення частки зайнятих у промисловості – на 2,51%, у будівництві – на 0,38%, на транспорті і зв'язку, у сфері охорони здоров'я, культури та спорту. Зайнятість в сфері матеріального виробництва зменшується на користь нематеріальної сфери, яка є гнучкішою до циклічних коливань, оскільки в більшості складається з малих та середніх підприємств. Розглядаючи структуру зайнятості за професійними групами у 2012 р., потрібно констатувати, що найпростіші професії мають тенденцію до

збільшення і займають найбільшу частку – 23,9%, робочі професії – близько 24,4%. У структурі зайнятості за професійними групами переважає зайнятість малокваліфікованих робітників, які зосереджуються здебільшого в сільській місцевості.

Неформальна зайнятість в Україні є дуже поширеною й може набувати різноманітних форм. У 2012 році в неформальному секторі працювало майже 23% загальної кількості зайнятого населення. Звертає увагу значний вплив трудової міграції на структуру зайнятості особливо у західних регіонах. Серед трудових мігрантів переважає частка чоловіків до 30 років. Міграційна активність молодих жінок стримується народженням та вихованням дітей. У 2012 р. переважна більшість трудових мігрантів працювали за наймом (83,6% загальної кількості). Найпоширенішими видами економічної діяльності трудових мігрантів є будівництво (51,6% загальної кількості) та домашній побут (16,3%). У дисертації визначено ознаки порушення збалансованості структури зайнятості, які характерні для Івано-Франківської області: одночасне співіснування надлишку й дефіциту різних категорій працівників; збільшення працюючих не за фахом та наближення масштабів перепідготовки кадрів до масштабів їх первинної підготовки; надмірний ріст неформальної та вторинної зайнятості; високий ступінь соціальної нерівності серед працюючих.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи» – розроблено й обґрунтовано методичні підходи до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості населення та оцінювання гнучкості зайнятості; запропоновано науково-теоретичний підхід щодо використання нестандартної зайнятості в умовах демографічної кризи; розроблено методичний підхід до визначення впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення.

Обґрунтовано методичний підхід до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості в умовах демографічної кризи, заснований на поєднанні положень традиційної концепції зайнятості та концепції флексік'юриті (flexicurity), яка передбачає знаходження рівноваги між забезпеченням гнучкості ринку праці (flexibility) та соціальним захистом працівників (security), взаємодоповнюючи та взаємопосилуючи їх. Структура зайнятості за видами економічної діяльності в Івано-Франківській області спрогнозована на три роки з використанням трендових моделей. Розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості є стрижнем методичного підходу та вирішення поставлених у дисертації задач, вона розглядається як система цілей, принципів та інструментів формування гнучкої структури зайнятості, результативність якої базується на виваженій організаційно-правовій платформі та ефективному інституційному середовищі (рис. 2). Ґрунтуючись на сутності концепції флексік'юриті, факторними ознаками для побудови стратегічної матриці обрано показники, що характеризують «гнучкість» та «захищеність» зайнятості.

Для оцінювання гнучкості зайнятості у дисертації розроблено методичний підхід, що передбачає використання коефіцієнтів еластичності за ВВП (E за ВВП), заробітною платою (E за ЗП), та перехресної еластичності за міграційними потоками (за кількістю прибулих (E за Мп) та кількістю вибулих (E за Мв) осіб). У відповідності з розрахованими коефіцієнтами (рис. 3) за досліджуваний період зайнятість зростала значно меншими темпами, ніж ВВП та заробітна плата, що характеризують коефіцієнти еластичності (E), значення яких коливаються біля нуля та свідчать про нечутливість зайнятості до зміни

факторних ознак. Лише у кризовий період 2009 р. спостерігалася майже одинична еластичність зайнятості за ВВП ($E_{\text{за ВВП}} = 0,95$).

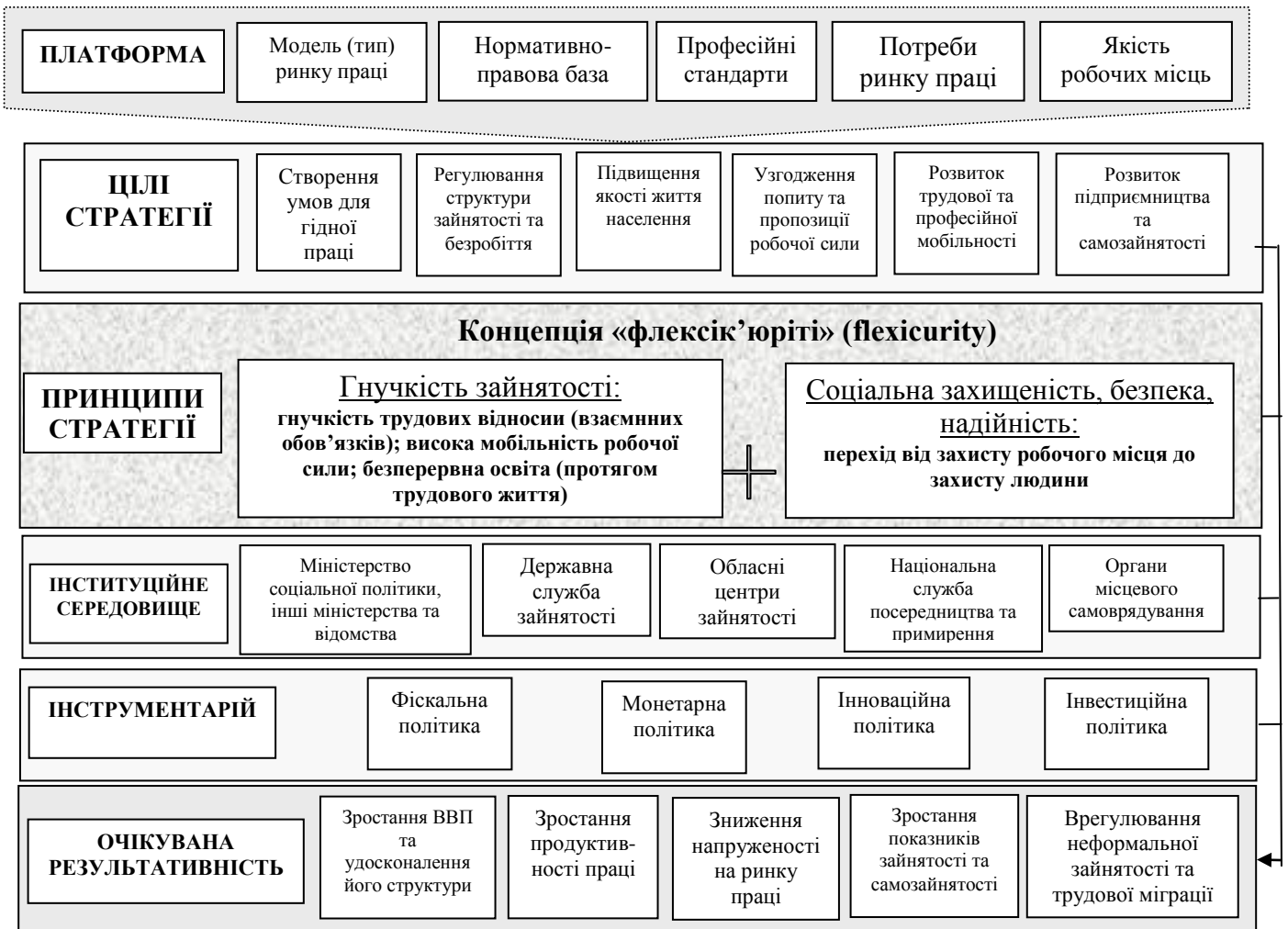

Рис. 2. Складові стратегії удосконалення структури зайнятості населення

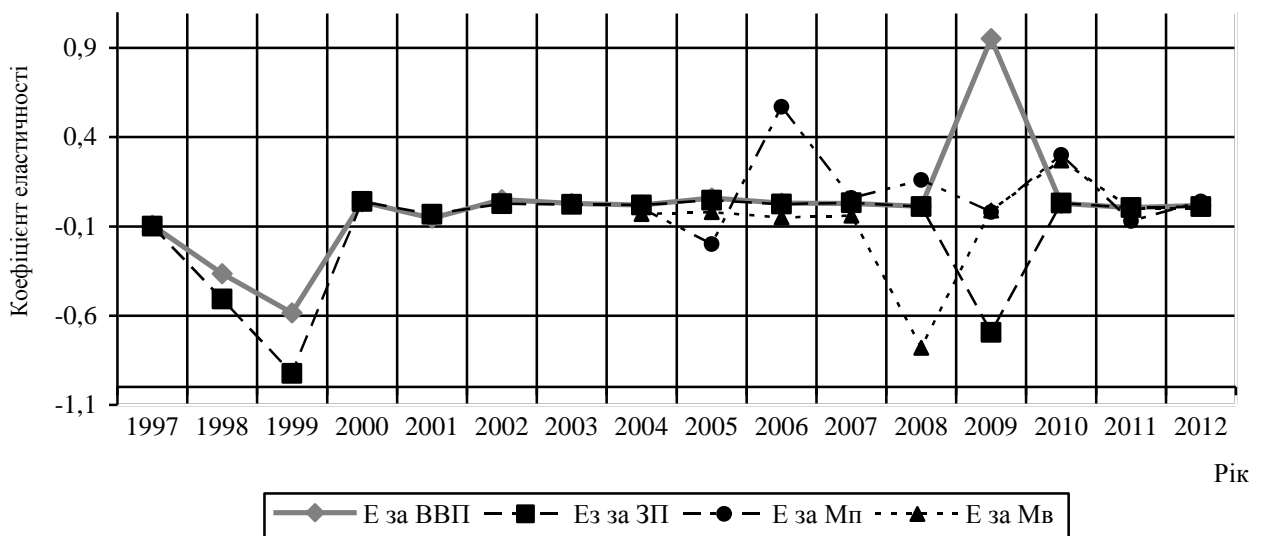

Рис. 3. Динаміка коефіцієнтів еластичності зайнятості за ВВП, заробітною платою, міграційними потоками в Україні

Ситуація, коли зайнятість слабо реагує на зміну ВВП є важливою особливістю ринку праці в Україні, для якої характерне використання нестандартної зайнятості (особливо збільшення кількості працюючих з нестандартними режимами робочого часу, що не враховано при розрахунках), а також вторинної та прихованої зайнятості, що не враховано в офіційних даних. Не виявлено також і суттєвої чутливості зайнятості до заробітної плати. У кризові 1999 р. та 2009 р. по Україні отримано від'ємні коефіцієнти еластичності зайнятості за заробітною платою ($-0,92$ та $-0,69$ відповідно), що свідчить про зменшення зайнятості у відповідь на її зростання.

Розрахунок коефіцієнта перехресної еластичності зайнятості за міграційними потоками мав за мету визначити, чи впливає підвищення або зниження кількості мігрантів на попит на робочу силу, яка мешкає на даній території, через конкуренцію, що виникає з приводу заробітної плати, умов праці, кваліфікації тощо. Отримані розрахунки довели, що чутливість зайнятості в Україні за кількістю прибулих осіб спостерігається лише у 2006 р. (E за $M_p = 0,57$), за кількістю вибулих – у 2008 р. (E за $M_v = -0,78$). Розрахована перехресна еластичність зайнятості (нульова) доводить її незалежність від міграційних потоків, що пов'язано з використанням при розрахунках офіційних даних, які не враховують нелегальну міграцію. Таким чином, виходячи з розрахунків коефіцієнтів еластичності, показник гнучкості зайнятості в Україні (як перша ознака стратегічної матриці) відповідає низькому рівню. Оцінка другої ознаки стратегічної матриці – захищеності – проведена у роботі на основі розрахунку показника рівня соціальної безпеки у відповідності з методикою оцінки рівня економічної безпеки. У результаті проведеного аналізу індикаторів соціальної безпеки було виявлено відхилення від їх порогових значень. Не дивлячись на досить високе значення індикатора соціальної безпеки у 2012 рр. – $0,748$ (що відповідає високому рівню), половина із розглянутих показників не відповідає пороговому інтервалу.

У відповідності з основними складовими концепції флексік'юриті (гнучкість – низька, захищеність – висока), здійснено позиціонування ринку праці України з використанням матриці «гнучкість / захищеність» (рис. 4), стратегічні позиції якої покращуватимуться при переміщенні зліва направо та згори вниз. Позиція ринку праці України відносно концепції флексік'юриті, отримана за розрахунками, і в 2010, і в 2012 рр. відповідає стратегії «посилення гнучкості», яка передбачає комплекс державних заходів як на рівні України, так і на рівні окремих регіонів. Стратегічна позиція «посилення гнучкості», в якій знаходиться Україна, характеризується низьким рівнем гнучкості зайнятості через жорстке трудове законодавство, розширення тіньового ринку праці та відносно високим рівнем соціальної безпеки (за офіційними даними) на фоні демографічної кризи. Подальший розвиток подій у сфері зайнятості визначено з використанням сценарного підходу. Найкращий (оптимістичний (1)) сценарій розвитку подій – це перехід до «перспективної позиції», а далі – до флексік'юриті. Це найбільш складний з точки зору фінансового, організаційного та нормативно-правового забезпечення шлях. При поглибленні економічної та демографічної кризи можливий песимістичний сценарій (2), що передбачає низьку гнучкість та середню захищеність («слаборозвинена позиція 1»). Базовий (найбільш реальний з точки зору тенденцій зміни позиції у 2010 та 2012 рр.) сценарій (3) полягає у переході від існуючої позиції «посилення гнучкості» до «збалансованого розвитку», а далі – до флексік'юриті.

Гнучкість \ Защищеність	Низька ($E \leq 0$)	Середня ($0 < E < 1$)	Висока ($E \geq 1$)
Низька ($0 \div 0,33$)	«безперспективна позиція»	«слаборозвинена позиція 2»	«посилення захищеності»
Середня ($0,34 \div 0,67$)	«слаборозвинена позиція 1»	«збалансований розвиток»	«перспективна позиція 1»
Висока ($0,68 \div 1$)	«посилення гнучкості»	«перспективна позиція 2»	«флексік'юріті»

Рис. 4. Стратегічна матриця «гнучкість / захищеність» з позиціями країн та сценаріями розвитку подій (оптимістичним – 1, песимістичним – 2, базовим – 3)

Очікувана результативність запропонованої стратегії полягає у використанні додаткових можливостей зростання ВВП (прямі втрати ВВП від скорочення населення в працездатному віці знижують економічне зростання на 0,25%), підвищення продуктивності праці (17,2% від рівня США), зниження навантаження на ринку праці (старіння населення призводить до гальмування росту ВВП до 1,5% на рік), врегулювання неформальної зайнятості та трудової міграції, що пришвидшить перехід країни на новий щабель соціально-економічного розвитку.

Особливу увагу при цьому приділено необхідності підтримки нестандартної зайнятості, яка знаходить своє втілення в усіх трьох сценаріях розвитку подій та тісно пов'язана з таким суспільним явищем як прекарізація (нестабільність, дерегуляція) трудових відносин у відповідності з розробленим науково-теоретичним підходом. Хоча форми нестандартної зайнятості успішно використовуються як в Україні, так і в Івано-Франківській області, значна частина з них досі перебуває поза правовим полем. У дисертації уточнено роль та види нестандартної зайнятості, організаційно-правові умови її використання, що уможлиблює її застосування в межах концепції флексік'юріті для зниження соціальної напруги та удосконалення структури зайнятості.

У рамках методичного підходу щодо розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості (на прикладі Івано-Франківської області) з метою визначення впливу макроекономічних чинників на зайнятість населення запропоновано використання дистрибутивно-лагових моделей з визначеною довжиною лагу. Складові науково-методичного підходу щодо визначення впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення зображено на рис. 5.

У дисертації побудовано моделі прогнозування довгострокового впливу інвестиційної діяльності, доданої вартості, заробітної плати, попиту на робочу силу, витрат на інновації для Івано-Франківської області та за галузями її економіки. Отримані результати дають можливість зробити висновки, що для зростання рівня зайнятості в Івано-Франківській області найбільш впливовими факторами є: інвестування в освіту,

сільське господарство, оптову та роздрібну торгівлю; підвищення заробітної плати в усіх без винятку сферах; підвищення величини валової доданої вартості в готельному і ресторанному господарстві та освіті, в той час, як підвищення суми витрат на інноваційну діяльність призведе до скорочення чисельності працюючих.

Рис. 5. Послідовність етапів науково-методичного підходу щодо визначення впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення

У дисертації доведено, що реалізація концепції «флексік'юриті» передбачає складний процес її адаптації з урахуванням національних, соціально-економічних, культурних особливостей та є перспективним напрямом розв'язання соціально-економічних та демографічних проблем структури зайнятості.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливого науково-практичного завдання, що полягає у розробленні й обґрунтуванні теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи. Основні висновки та результати дослідження полягають у такому.

1. Зайнятість населення займає провідне місце у системі соціально-трудоких відносин. Зайнятість є сферою взаємозв'язку та взаємодії системи «людина — суспільство», розкриваючи свою двоєдину сутність як соціальної (індикатор соціальних процесів та рівня життя) так і економічної (зростання виробництва, продуктивності праці) категорії. Особливість зайнятості населення полягає в тому, що в ній уособлюються основні стадії формування, розподілу, перерозподілу та

використання людських ресурсів залежно від рівня розвитку та типу економіки, стану економічної та демографічної ситуації.

2. Структура зайнятості є важливою характеристикою розподілу працюючого населення за різними ознаками, її збалансованість свідчить про задоволення економічних потреб регіону у людських ресурсах та про якість життя населення. У дисертації удосконалено визначення структури зайнятості як форми розподілу зайнятих у вигляді пропорційної сукупності, яка змінюється під впливом соціально-економічних умов та цілей суспільства, що склалися на даний момент часу. Доведено доцільність додаткового виділення таких класифікаційних ознак форм структури зайнятості: за територіально-міграційною приналежністю, за рівнем диференціації доходів зайнятих, що сприятиме обґрунтованому вибору методів регулювання зайнятості.

3. Під демографічною кризою розуміється сукупність соціально-демографічних проблем сучасності, що впливають на інтереси всього суспільства та безпосередньо на структуру зайнятості населення. Досліджено характеристики демографічної кризи, обґрунтовано фактори впливу, узагальнено та систематизовано її причини і наслідки, з'ясовано її характер, розглянуто світовий досвід щодо запобіжних заходів боротьби з демографічною кризою.

4. Демографічна ситуація в Україні кваліфікується фахівцями як демографічна криза. Спостерігається погіршення багатьох демографічних індикаторів: природного скорочення населення через міграцію, низьку народжуваність, підвищену смертність й зростання захворюваності, наслідком чого є депопуляція населення. При цьому на тлі зниження чисельності населення, досить високими залишаються показники безробіття, про що свідчить високий рівень трудової еміграції в інші країни. Демографічна ситуація в Івано-Франківській області має свої особливості: сповільнення темпів скорочення загальної чисельності населення, збільшення рівня народжуваності, достатньо високу для України середню очікувану тривалість життя.

5. Структурні зрушення зайнятості населення виявляються у формі зміни положення елементів, часток, пропорцій, кількісних характеристик. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про значне звуження демографічної бази для відтворення людських ресурсів, що являє реальну загрозу національній економіці, створенню трудового потенціалу суспільства. В Івано-Франківській області відбувається зростання чисельності міського населення, стійкою є тенденція скорочення чисельності осіб у віці, молодшому за працездатний. Щороку зменшується чисельність осіб, які вступають у працездатний вік, що в найближчому майбутньому призведе до значного загального скорочення чисельності економічно активного населення. Регіональний аналіз довів, що у структурі зайнятості гендерна нерівність скорочується, однак за показниками зайнятості приховується горизонтальна (галузева) і вертикальна (статусна) сегрегація жінок, результатом якої стали значні гендерні диспропорції в оплаті праці.

6. Обґрунтовано методичний підхід до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості населення. Розроблена стратегія ґрунтується на положеннях концепції флексік'юриті, яка передбачає рівновагу між забезпеченням гнучкості зайнятості та соціальним захистом працівників. Запропоновано методичний підхід до оцінювання гнучкості зайнятості, який передбачає використання коефіцієнтів еластичності зайнятості за валовим внутрішнім продуктом, заробітною платою;

перехресної еластичності за трудовою міграцією. Розрахунок коефіцієнтів еластичності дозволив дійти висновків про слабку чутливість зайнятості до змін ВВП, низьку чутливість до змін заробітної плати та більш високу чутливість до міграційних потоків.

7. Запропоновано науково-теоретичний підхід до використання нестандартної форми зайнятості, яку активізує низка умов розвитку регіонального ринку праці, серед яких: домінування в галузевій структурі сфери послуг; процеси інноватизації й автоматизації виробництва. Як наслідок, усе більше громадян України, в тому числі за окремими професійними групами, використовують нестандартну зайнятість. Визначено, що пріоритетами державної регіональної політики сприяння нестандартної зайнятості населення є: економічні, організаційні, законодавчі та соціальні напрямки, реалізація яких сприятиме удосконаленню структури зайнятості населення Івано-Франківської області.

8. Розроблено методичний підхід до оцінки впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення з використанням дистрибутивно-лагових моделей. Отримані результати дозволили зробити висновки про лаговий ефект впливу зміни основних факторів (заробітної плати, інвестицій в основний капітал, валової доданої вартості, попиту на робочу силу, витрат на інноваційну діяльність) на рівень зайнятості в економіці Івано-Франківської області, який доцільно враховувати при розробленні стратегії удосконалення структури зайнятості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ у монографії

1. Ціжма Ю. І. Сучасні підходи до визначення та формування структури зайнятості населення / Ю. І. Ціжма // Регіональна система соціально-економічного розвитку України : монографія / За ред. Н. І. Пилипів, В. В. Стефінін. – Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2012. – С. 363–377.

Статті у фахових виданнях України

2. Ціжма Ю. І. Проблеми структуризації зайнятості в трансформаційній економіці / Ю. І. Ціжма // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2006. – Вип. 3. – С. 175–179.

3. Ціжма Ю. І. Вплив інновацій на зайнятість населення / Ю. І. Ціжма // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С. 232–235.

4. Ціжма Ю. І. Оцінка галузевих змін структури зайнятості населення регіону / Ю. І. Ціжма // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 5. – С. 223–225.

5. Ціжма Ю. І. Особливості формування політики в сфері державного регулювання структури зайнятості населення / Ю. І. Ціжма // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2008. – Вип. 6. – С. 215–218.

6. Ціжма Ю. І. Трансформація структури використання трудового потенціалу регіону (на прикладі Івано-Франківської області) / Ю. І. Ціжма, О. А. Ціжма // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2009. – Вип. 7. – С. 244–249. *Особистий внесок: аналіз структури зайнятості населення як визначника формування та використання трудового потенціалу.*

7. Ціжма Ю. І. Методика дослідження структури зайнятості населення регіону /

Ю. І. Ціжма, О. А. Ціжма // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки». – Харків : ХНАУ, 2011. – № 12. – С. 401–405. *Особистий внесок: методика дослідження структури зайнятості населення на основі впровадження показників інтенсивності структурних змін в часі.*

8. Ціжма Ю. І. Сучасні підходи до аналізу структури зайнятості населення регіону / Ю. І. Ціжма, О. А. Ціжма // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2012. – Вип. 10. – Частина 2. – С. 105–109. *Особистий внесок: уточнення методології аналізу структури зайнятості населення регіону.*

9. Ціжма Ю. І. Прогнозування зайнятості населення на основі використання трендових моделей / Ю. І. Ціжма // Інноваційна економіка : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 11. – С. 170–174.

10. Романюк М. Д. Прогнозування впливу зміни розмірів економічних факторів на зайнятість населення за допомогою дистрибутивно-лагових моделей Ш. Альмона / М. Д. Романюк, Ю. І. Ціжма // Сталий розвиток економіки : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 17. – С. 242–251. *Особистий внесок: розроблено дистрибутивно-лангові моделі та розраховано динамічні лангові ефекти впливу економічних факторів на структуру зайнятості населення.*

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

11. Ціжма Ю. І. Структура зайнятості населення в умовах демографічної кризи в Україні / Ю. І. Ціжма // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 222–226.

12. Ціжма Ю. І. Концепція флексік'юриті та нестандартні форми зайнятості: виклики сьогодення / Ю. І. Ціжма // Бізнес Інформ. – 2013. – № 7. – С. 197–202.

13. Tsizhma Yuriy. Transformation of the use of the Labour Potential of Ukraine: Trends and Prospects / Yuriy Tsizhma, Oksana Tsizhma // Analysen und Ansichten zur Wirtschaftsentwicklung in der Ukraine. Eine Sicht ukrainischer Forscher zu Theorie und Praxis. – Berlin : Forschungsinstitut der Internationalen Wissenschaftlichen Vereinigung Weltwirtschaft und Weltpolitik, 2013. – S. 257–267. *Особистий внесок: проаналізовано тенденції структури зайнятості населення України.*

Матеріали конференцій

14. Ціжма Ю. І. Регіональні особливості стратегічного планування зайнятості / Ю. І. Ціжма // Регіональні аспекти організації та управління фінансовими ресурсами : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 10-12 листопада 2005 р.). – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2006. – С. 137–139.

15. Ціжма Ю. І. Концептуальні основи дослідження структури зайнятості населення / Ю. І. Ціжма // Сучасні досягнення науки – 2010 : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Прага, 27 лютого-05 березня 2010 р.). – Прага : Видавничий дім «Освіта і наука», 2010. – Том 3. – С. 3–5.

16. Ціжма Ю. І. Вісімдесятиліття трансформаційних змін у структурі зайнятості населення Івано-Франківської області / Ю. І. Ціжма, О. А. Ціжма // Досягнення вищої школи – 2011 : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 17-25 листопада 2011 р.). – Софія : «БялГРАД-БГ», 2011. – Том 3. – С. 85–87. *Особистий внесок: виявлено територіальні аспекти трансформації структури зайнятості населення, та її вимір.*

17. Ціжма Ю. І. Особливості статистичного дослідження структури зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області) / Ю. І. Ціжма // Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10-11 лютого 2012 р.). – Львів : Львівська економічна фундація, 2012. – Ч. II. – С. 108–110.

18. Ціжма Ю. І. Податково-інвестиційна політика «пріоритетів і індикаторів» як фактор продуктивної зайнятості / Ю. І. Ціжма, О. А. Ціжма // Актуальні питання економіки: проблеми, гіпотези, дослідження : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 5-6 жовтня 2012 р.). – Сімферополь : НО «Economics», 2012. – С. 103–105. *Особистий внесок: проаналізовано вплив інвестиційної політики на структуру зайнятості населення.*

19. Ціжма Ю. І. Особливості формування стратегії структурної трансформації зайнятості населення регіону / Ю. І. Ціжма // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону» (м. Івано-Франківськ, 16-17 травня 2013 р.). – Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2013. – С. 119–122.

АНОТАЦІЯ

Ціжма Ю. І. Удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи (на прикладі Івано-Франківської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення структури зайнятості населення в умовах демографічної кризи.

Узагальнено теоретичні положення зайнятості населення як соціально-економічної та демографічної категорії, уточнено її місце в системі соціально-трудоких відносин, розглянуто сучасні концепції зайнятості та їх еволюцію; уточнено визначення поняття структури зайнятості населення, розширено класифікацію її форм.

Виявлено характеристики та особливості демографічної кризи; проведено оцінювання її деструктивного впливу на чисельність і структуру зайнятості населення в Україні та Івано-Франківській області. Обґрунтовано методичний підхід до розроблення стратегії удосконалення структури зайнятості населення, що базується на принципах концепції «флексік'юріті», яка поєднує гнучкість ринку праці з соціальним захистом працівників; запропоновано стратегічну матрицю «гнучкість – захищеність» та сценарії розвитку стратегії удосконалення структури зайнятості; обґрунтовано науково-теоретичний підхід до використання нестандартної зайнятості; розроблено методичний підхід до оцінки впливу економічних факторів на структуру зайнятості.

Ключові слова: структура зайнятості населення, форми структури зайнятості, демографічна криза, регіональні особливості зайнятості, стратегія удосконалення структури зайнятості, концепція «флексік'юріті», гнучкість, соціальна захищеність, сценарії, нестандартна зайнятість, вплив економічних факторів.

АННОТАЦИЯ

Цижма Ю.И. Совершенствование структуры занятости населения (на примере Ивано-Франковской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена развитию теоретико-методических положений и практических рекомендаций по совершенствованию структуры занятости населения Ивано-Франковской области в условиях демографического кризиса.

Обобщены теоретические подходы к понятию занятости населения как социально-экономической и демографической категории, уточнено ее место в системе социально-трудовых отношений, рассмотрены современные концепции занятости и их эволюция; уточнено понятие структуры занятости населения с учетом социально-экономических условий, которые сложились на данный момент времени, и социально-экономических целей общества. Обобщены виды и расширены формы структуры занятости; доказана целесообразность дополнительного выделения таких классификационных признаков форм структуры занятости, как территориально-миграционная принадлежность (занятые на территории постоянного проживания; трудовые мигранты) и уровень дифференциации доходов занятых (занятые с низким, средним и высоким уровнем доходов). Выявлены особенности демографического кризиса (обоснованы факторы влияния, обобщены и систематизированы ее причины и последствия, выявлен ее характер), рассмотрен мировой опыт предупредительных мероприятий борьбы с демографическим кризисом. Даны характеристики демографического кризиса в контексте влияния на структуру занятости населения с точки зрения ее масштабности (глобальная или локальная), продолжительности (кратковременная или продолжительная), глубины (поверхностная или глубокая) и проявления (явная, латентная). Проведена оценка деструктивного влияния демографического кризиса на численность и структуру занятости населения в Украине; проанализированы позитивные и негативные последствия изменения структуры занятости населения; исследованы региональные особенности формирования структуры занятости на примере Ивано-Франковской области.

Разработана и обоснована стратегия совершенствования структуры занятости населения, базирующаяся на принципах концепции «флексикьюрити», которая объединяет гибкость рынка труда и социальную защиту работников. Стратегия совершенствования структуры занятости рассматривается как система целей, принципов и инструментов формирования гибкой структуры занятости, результативность которой базируется на взвешенной организационно-правовой платформе и эффективной институциональной среде. Обоснована стратегическая матрица «гибкость – защищенность» и сценарии развития стратегии совершенствования структуры занятости. Предложен методический подход к оцениванию гибкости занятости, который предусматривает использование коэффициентов эластичности занятости по валовому внутреннему продукту; заработной плате; перекрестной эластичности по трудовой миграции. Разработана и апробирована стратегическая матрица «гибкость – защищенность» для

позиционирования рынка работы; определены сценарии развития событий в сфере занятости; обоснованы стратегические направления политики занятости на государственном и региональном уровнях.

Обоснован научно-теоретический подход к использованию нестандартной занятости в условиях демографического кризиса и прекаризации трудовых отношений; расширено представления о нестандартной занятости как о гибкой форме использования наземного труда с нетипичными организационными условиями, рабочими местами, рабочим временем, скорректировано ее восприятие как формы занятости для низкоквалифицированного труда; уточнена роль и виды нестандартной занятости, организационно-правовые условия її использования; разработаны направления государственной региональной поддержки нестандартной занятости в условиях демографического кризиса; обоснован методический подход к оценке влияния экономических факторов на структуру занятости населения.

Ключевые слова: структура занятости населения, формы структуры занятости, демографический кризис, региональные особенности занятости, стратегия совершенствования структуры занятости, концепция «флексикурити», гибкость, социальная защищенность, сценарии, нестандартная занятость, влияние экономических факторов.

SUMMARY

Tsizhma Yu. I. Improving the structure of employment under conditions of the demographic crisis (taking Ivano-Frankivsk region as an example). – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of a candidate of science in Economics in specialty 08.00.07 – demography, labor economics, social economics and policy. – Kharkiv National University of Economics named after Simon Kuznets, Kharkiv, 2014.

The thesis is devoted to the development of theoretical and methodological statements and practical recommendations for improving the structure of employment under conditions of the demographic crisis.

The theoretical statements of employment as a social and economic and demographic category are generalized, its place in the system of social and labor relations is specified, modern concepts of employment and their evolution are considered; the definition of the employment structure is specified, the classification of its forms is expanded. The characteristics and peculiarities of the demographic crisis are revealed; the estimation of its destructive impact on the size and structure of employment in Ukraine and Ivano-Frankivsk region is carried out. The methodical approach to the development of the strategy for improving the structure of employment is grounded which is based on the principles of the concept of «flexicurity» that combines labor market flexibility and social protection of employees; the strategic matrix "flexibility – security" and scenarios of developing the strategy for improving the employment structure are suggested; the scientific and theoretical approach to the use of non-standard employment is grounded; the methodical approach to assessing the impact of economic factors on the structure of employment is worked out.

Keywords: structure of employment, forms of employment structure, demographic crisis, regional peculiarities of employment, strategy for improving the structure of employment, the concept of «flexicurity», flexibility, social security, scenarios, non-standard employment, impact of economic factors.

ЦІЖМА ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

**УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В
УМОВАХ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ
(НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 21.01.2014 р. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 8

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю. о. А00 № 507350
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.
Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96, 700-53-51, 714-34-26